

Finnugor

Finnugor

Elmélet vagy vélelem?

ÁDÁM LÁSZLÓ

Budapest, 2021

ÁDÁM, L. (2021): *Finnugor*. Elmélet vagy vélelem? Budapest.

E munka – kizárva a haszonszerzés bármilyen fajtáját – változatlan formában szabadon terjeszthető.

This work, excluding any use generating profit, may be freely distributed as long as the content remains unchanged.

Nem kell ahhoz cipésznek lennünk, hogy tudjuk, hol szorít a cipő.

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770–1831)

Az igazság hatalom nélkül tehetetlen, a hatalom igazság nélkül zsarnokság.

BLAISE PASCAL (1623–1662)

Tartalom

FINN-UGOR-MAGYAR MÁSFÉLESEG	9
Nyelv- és népességcseré	11
Finnugor és magyar őstörténet	12
Habsburg stb. ármány	16
Gyermeki világkép	16
Amit hiszek, azt látom	20
Léteznek-e nyelvcsaládok?	21
NYELVÉBEN ÉL A SZKÍTA NEMZET	22
Történetük röviden	22
Nyelvük	24
Szófejtések tára	27
OKOS KATA NYELVISKOLÁJA	35
FORRÁSOK	36

Finn–ugor–magyar másféleség

A magyar nép és nyelve – utóbbi minden körülménytől függetlenül – finn–ugor eredetű. Ez a finnugor nyelvrokonság eszméjének legfontosabb állítása, alaptétele. Az alaptétel cáfolható, tehát a szóban forgó elgondolás megfelel a tudományos elméletek és feltételezések egyik legfontosabb ismervének.

Nevezett elgondolás egyelőre csak a *feltételezés* címre tarthat igényt, mivel alaptételének igazolása hiányzik. Nyelvészeink még nem tudtak semmilyen bizonyítékot felmutatni, mely állításaikat alátámasztaná. A magyar nép, úgy tűnik, nem finnugor gyökerű (pl. NEPARÁCZKY 2017; NEPARÁCZKY és társai 2018). Ami pedig nyelvét illeti, nincsenek bizonyító adatok, nyelvmlékek az urálinak, illetve finnugornak stb. nevezett népek feltételezett együttélésének idejéből, sem történeti források, melyek a feltételezett együttélést igazolnák.

A történeti összehasonlító nyelvészet nyelvmlékek nélküli időszakok nyelvi viszonyairól nem tud ellenőrizhető feltételezésekkel szolgálni. Minden ilyen korszakra vonatkozó állítása találgatás, lényegét tekintve befolyásos tudósok és elbarátaik hiedelme, véleménye a tudományos igazság mezébe bújtatva.

Nyelvészeink mai, élő nyelvekből próbálnak következtetéseket levonni a hajdanvolt, több ezer évvel ezelőtti, teljességgel ismeretlen nyelvállapotokra vonatkozóan, és következtetéseiket tekintik a nyelvrokonság bizonyítékának. A vizsgált (mai) nyelvek elemeiből bonyolult, kivételektől sem mentes szabályok szerint előállítanak egy úgynevezett – az efféle módszerek természetéből következően töredékes – közös alapnyelvet: szókészletet, nyelvtani rendszert stb.

Eddig, de csakis ezen pontig szakembereink minden állítása, ténykedése ellenőrizhető. Ami ezen túl van, az viszont már csupán ellenőrizetlen feltételezések halmaza.

Feltételezik, hogy nyelvhasználatnak nevezett módszerük alkalmas a vizsgált nyelvek eredetének megállapítására, különös tekintettel a magyarra.

Feltételezik, hogy a közös alapszókinsnek nevezett kifejezésgyűjtemény – szavak, melyek tartalmilag, illetve bonyolult, kivételektől sem mentes szabályok szerint összevethetők egymással – a származás szerinti rokonságot bizonyítják. Ugyanezt felteszik a nyelvtani rendszer egyezéseivel, illetve a közös jellemvonásokkal kapcsolatban is.

Feltételezik, hogy a magyar nyelv uráli, illetve finnugor eredetének igazolásához elegendő csak az urálinak, illetve finnugornak nevezett nyelveket figyelembe venni, illetve az úgynevezett közös alapnyelvet előállítani.

Feltételezik, ha sikerül megszerkeszteni az úgynevezett közös alapnyelvet, akkor ez – pontosabban ennek teljesebb alakja – egykor valóságosan is létezett. Más szóval, a kikövetkeztetett közös alapnyelvről feltételezik, hogy nagy vonalakban megegyezik azon közös alapnyelvvél, melyről feltételezik, hogy egykor valóságosan is létezett.

Feltételezik, hogy a kikövetkeztetett közös alapnyelv szókészlete azért szűkös – KLIMA (1991) összesen 660 figyelembe vett uráli szóegyeztetésről beszél –, mert a mai uráli stb. nyelvekből nagyszámú feltételezett közös alapszó kihalt. (Indokolni kellene, hihetően, miért pusztított az idő éppen az alapszavak között. Vagy ha nem csupán ott, más kifejezések körében miért nem ugyanolyan arányban stb.)

Feltételezik, hogy nyelvünk ama szavait, melyek nem egyeztethetők a mai uráli stb. nyelvek szókészletével – számuk legalább egy nagyságrenddel meghaladja a kikövetkeztetett alapszavakét –, a nyelveredet megállapításánál nem kell figyelembe venni. Más szóval, nem kell jelentőséget tulajdonítani ama ténynek, miszerint a magyar nyelv szótöveinek túlnyomó többségét nem tudják a feltételezett uráli stb. alapnyelvből levezetni. (Ha nyelvünk származását aszerint ítéljük meg, milyen gyökökre vezethető vissza szótöveinek többsége, akkor a magyar nem uráli, finnugor, török stb., hanem ismeretlen eredetű nyelv.)

És így tovább és így tovább.

Nincsen e feltételezésekkel, illetve a hasonlókkal különösebb bajunk. A történet- és a nyelvtudomány, tárgyának természetéből következően, nemigen nélkülözheti a módszeres találgatást. A gondok akkor kezdődnek, amikor egyik-másik felebarátunk a valóságba is be akarja vezetni vélelmeit, s hozzá még szemléletét (kockáztatván ezzel, hogy megkérdőjelezi jóhiszeműségét s pártatlanságát) kötelező mérceként mindenkire rá akarja erőltetni.

Ezzel kapcsolatban a finnugor nyelvrokonság eszméjét hívei többnek szeretnék láttatni, mint ami valójában. Elméletnek minősítik, mi több, tudományosan bizonyított ténynek (pl. HONTI 2001), jöllehet alaptételének állításait, nyelvemlékek hiányában, nem ellenőrizték. A kikövetkeztetett alapnyelv egyetlen elemének sem tudják felmutatni hajdanvolt megfelelőjét. Vagyis nem tudják adatokkal bizonyítani, hogy a kikövetkeztetett uráli, finnugor stb. alapnyelv egykor valóságosan is létezett. S tegyük hozzá, szerfölött kicsi az esélye (megnevezéssel bíró számmal kifejezve: nulla), hogy létezését valaha is igazolhatják.

Felebarátaink buzgó igyekezetükben nem egyszer túllőnek a célon, eszméjüknek, illetve maguknak is ártanak. Feltevéseiket igazoltnak, megdönthetetlennek minősítvén, megpróbálják kivonni tantételeiket a kétségbe vonható kérdések köréből (pl. KERESZTES és CSÚCS 2006). Ezzel, akaratlanul, tudománytalanak minősítik elgondolásukat. Tudniillik a tudomány egy elméletet vagy feltételezést csakis akkor tart befogadhatónak, ha az valami módon cáfolható. Ha a bizonyítási kísérletek – esetünket véve példának – olyan eredményhez is vezethetnek, hogy a magyar nyelv nem finnugor eredetű stb.

Nyelv- vagy népességsere

Századunkat megelőző időkben úgy gondolták, nyelvük eredetéből a népek eredetére is következtetni lehet. Nyelv és nép származását rendszerint azonosnak tekintették.

A magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládba tartozik. A finnugor nyelvek egy közös alapnyelvből származnak, ennek alapján egy finnugor ősnép létezésére is következtethetünk.

Ahogy a finnugor alapnyelv az uráliból és ez viszont a korábbi feltételezett nyelvközösségek egyikéből kiválás útján jött létre, úgy vált ki utóbb a finnugor alapnyelvből az ugor ősnelv. Az ugor ősnépnek, mely ezt a nyelvet beszélte, a nyelv önálló fejlődését tekintve, huzamosabb ideig kellett együtt élnie, míg ez megint két ágra vált: az egyik ágtól a két obi-ugor (vogul és osztják), a másiktól a magyar nyelv származik. ZICHY (1923).

Bebizonyosodni látszik (pl. NEPARÁCZKY 2017; NEPARÁCZKY és társai 2018), hogy a magyar nép nem finnugor gyökerű, és mint ilyen, nem igazodik a finnugor eszme feltevéseihez. S még hozzá az örökléstan szakembereinek állításai tényekre támaszkodnak. Ha eredményeiket valaki meg akarja cáfolni, nagyobb bizonyossági fokú tényekkel kell előállnia.

Mivel ilyenekkel nyelvészeink, úgy tűnik, nem tudnak szolgálni, újabb és újabb feltevésekkel próbálnak kibújni a valóság kényszere alól. Kedvező jelnek tarthatjuk, hogy egyesek – az érettebbek – elfogadják a népesség származásával kapcsolatos tényeket. Ez nem jelenti azt, természetesen, hogy ne keresnék továbbra is lehetőségeit, hogyan lakhatna jól a kecske úgy, hogy a káposzta is megmaradjon. A szándék, hogy a magyar nyelvet – bármi áron – finnugor eredetűnek minősíthessék, s egyúttal kizárjanak minden más lehetőséget, jóformán mindenki számára nyilvánvaló, kivéve természetesen az ügyben érdekelt finnugristákat.

Ha a magyar nép nem, nyelve azonban finnugor eredetű, akkor magyarjainknak valahol, valahogyan, valamikor eredeti nyelvüket finnugorra, vagy eredetileg finnugor származású népségüket európaira, közép-ázsiaira stb. kellett cserélniük.

A nyelvcsere lehetőségét – tudniillik, hogy finnugor eredetűnek minősített nyelvükhöz a magyarok ily módon juthattak – komolyan senki sem vette számításba. A népségcsere lehetőségét ezzel szemben fontolóra vették. Együtt élünk a finnugorokkal – népünk és nyelvünk tőlük származik –, idők folyamán azonban a magyar népség kicserélődött. A tősgyökeres finnugor-magyarok jóformán egy szálig kivesztek.

A mai magyarság az elmúlt évszázadok során befogadott menekültek (pl. kunok, jászok, rácok) és a gazdasági érdekből betelepített, különböző szláv nyelveket és német dialektusokat beszélő emberek által elveszítette eredeti genetikai jellegét, szinte teljesen kicserélődött. A betelepült népség azonban asszimilálódott – átvéve a magyarság nyelvét és kultúráját –, és magyarrá lett. KLIMA (2018).

E feltevésről kapcsolatban, először is, vizsgálni kellene a kunok, jászok, rácok stb. örökletes jellemzőit. Másodszor vizsgálni kellene, nem ment-e végbe északi felebarátaink körében is, vagy csak ott, népségcsere. Azután pedig bizonyítani kellene, miszerint a tősgyökeres finnugor-magyarok a honfoglalónak nevezett népség derékhadát képviselték. Ennek azonban nemigen mutatkoznak jelei (NEPARÁCZKY 2017; NEPARÁCZKY és társai 2018). Ennélfogva a feltételezett nagyarányú népségcserének még a honfoglalásnak nevezett esemény előtt kellett történnie. Ez esetben viszont a menekült kunokra, jászokra, rácokra stb., valamint a gazdasági érdekből betelepített szláv és germán nyelvű népségekre nem szerencsés hivatkozni.

Az efféle, nem kellőképpen átgondolt vélelmek csakis arra alkalmasak, hogy ideig-óráig eltereljék a figyelmet a döntő kérdéstről: *Létezett-e valóságosan is a kikövetkeztetett uráli, finnugor stb. alapnyelv?* Amíg erre nincsen egyértelmű válasz, nem kerülnek elő bizonyító nyelvmemlékek, addig a finnugor nyelvrokonság eszméje csupán feltételezés.

Finnugor és magyar őstörténet

A finnugor őstörténet szerint (FODOR 2004, 2009, 2010) élt valaha, valahol az Urál hegység tágabb környezetében egy urálinak nevezett népség, melyből idők folyamán kisebb nagyobb csoportok szakadtak ki, egyebek között az ugo-

rok. Végül, a 6. század közepe táján, az ősmagyarnak címzett nép is sátort bontott, és búcsút mondván nyugat-szibériai rokonainak, az Urál hegység nyugati oldalára, a Belaja folyó környékére költözött.

A magyar (ugorul magyar) nép nem csak nyelvét, hanem nevét is – *mesélő-, mondó-, beszélő ember* – az Isim, Irtis, Tobol vidéki őshazából hozta magával.

A 8. század közepén az ősmagyar népesség két részre szakadt. A nagyobb csoport a Don és a Donyec felső szakaszához, Levédiába vándorolt, a kisebb csoport pedig visszamaradt az Urál hegység nyugati oldalán.

A 9. század közepe táján zavargás tört ki a kazárok országában, s a felkelők (kabarok, avagy lázadók, a székelyek távoli ősei) a Levédiában élő magyarokhoz menekültek. Ezek után, a 860. esztendő táján, magyarjaink ismét felkerekedtek, s a Dnyeper és az Al-Duna közötti pusztára – a BUDAI ÉZSAIÁS által kigondolt „Etelközbe” – vándoroltak. A 862. évben csapataik már a Kárpát-medencében is megjelentek, s ÁRPÁD honfoglalói hamarosan birtokba vették az avarok korábbi országát.

Magyarjaink máig is boldogan élnének, ha nem állott volna elő kutatók egy csoportja új eredményekkel (pl. NEPARÁCZKY 2017; NEPARÁCZKY és társai 2018). Ezek szerint, úgy tűnik, a magyar népesség nem finnugor eredetű. Sokat lendítene ügyünkön, biztosabb alapokra helyezhetnénk őstörténetünket, ha ezen állítást a magyar nyelvre is kiterjeszthetnénk.

Sajnálatos módon azonban az efféle eljárás nem oldaná meg nyelvészeink gondjait. A magyarok nyelve ugyanis fittyet hány a szabályok többségére, ellenáll minden észszerű meggondolásnak, és mereven ragaszkodik finnugor eredetéhez. Nyelvészeinknek nyakatekert megoldásokkal, például népességcserével kell elérniük, hogy nyelvünk e zavarba ejtő törekvésének valahogyan megfeleljenek.

Magyarjainknak sincsen éppen könnyű dolga. Tetszik vagy sem, úgy kell irányítaniuk sorsukat, hogy bizonyítsák nyelvészeink feltevéseit, és többé-kevésbé igazodjanak az ismert tényekhez is. Életmódot kell váltaniuk, új szokásokat kell kialakítaniuk, át kell venniük más népektől, gyakorta ismeretlenektől a magyar nyelv szótöveinek döntő többségét. Népességet kell cserélniük – a tősgyökeres finnugor-magyaroknak kötelességtudóan ki kell veszniük, hogy átadják helyüket a rájuk telepedő germánoknak és szlávoknak – és a többi.

Még a Kárpát-medence honfoglalás kori lakosainak is igazodnia kell a finnugor eszméhez. Létszámuk csak mintegy feleannyi lehet, mint a honszerző magyaroké (FODOR 2010), hogy utóbbiak ily módon megőrizhessék finnugornak nevezett nyelvüket.

A magyar őstörténet szerint a magyarok sorsát visszafelé az időben a nyolc-százharmincas évekig tudjuk nyomon követni. Nincsenek forrásaink, melyek a nép létezését ennél korábbi időből jeleznék. Mindazon állítások tehát, melyek a magyarok őstörténetének 9. századot megelőző időszakára vonatkoznak, egytől egyig feltételezések. Hasonlóképpen az uráli és finnugor népekre vonatkozó ki-nyilatkoztatások.

Ha a magyar népet megalapító bolgár és szabar csoport korábbi történetéről szeretnénk tájékozódni, akkor a szkíta és a hun szövetség népeinek történelmé-vel kell elsősorban megismerkednünk, és ha szélesebb körben kívánunk tájéko-zódni, a finnugorokéval is. Mert, természetesen, volt kapcsolat a szkíta és a hun, illetve finnugornak nevezett népek között, csak éppen nem olyan természetű, mint írástudóink hinni, s velünk is elhitetni szeretnék.

Az Irtis, Isim és Tobol környékén, példának okáért, a bronz- és a vaskorban szkíta népesség élt (KORYAKOVA and EPIMAKHOV 2007). A 2–3. századtól – a *Vej-lüe* 25–28. szakasza szerint (HILL 2004) –, e népesség az ogurok (nem ugorok!), vagyis a hun szövetség törökös népeinek befolyása alá jutott.

A 837. év táján, alighanem vallási kérdések okán, belháború ütött ki a kazá-rok országában. A felkelésben részt vevő bolgárokat (törökös nevük jelentése a magyarban kavaró) a hatalom birtokosai idegen erők közreműködésével lever-ték. A legyőzöttek egy része a Kubány, a Kuma és a Manyics vidékéről a Volga (Etel) és az oghuzok (ouzo) birtokai, vagyis a Volga és az Urál folyó közé köl-tözvén foglalt magának új lakóhelyet, valószínűleg a Szamara (Khidmas, avagy Khingilous) folyó környékén. A bolgárok, avagy kavarók e szakadár csoportja (három törzs), és a hozzájuk csatlakozott négy szabar törzs szövetsége ekkor lé-pett önálló népként a történelem színpadára. Első vajdájuk (ötörök boyla: elől-járó, felügyelő) neve görögösen – névszói toldalék és országnév képző nélkül – LEVED(ias), magyarosan ELEVED, mai szóhasználatnál ELŐD volt (KONSTANTINOS in MORAVCSIK and JENKINS 1967).

Levédia, azaz ELEVED uradalma a Volga és az Urál folyó között keresendő, s nem a Don és a Donyec felső szakaszánál stb. Etelközt BUDAI ÉZSAIÁS gondolta ki egy elrontott görögös betűsorozat nyomán. KONSTANTINOS munkájának kü-lönböző kézírataiban az *Atel* és *Úz* szókapcsolat nem kevesebb mint négyféle alakban szerepel: *Atel és Úz* (Ἀτελ και Οὐζου), *Atelk Úz* (Ἀτελκ Οὐζου), *Atelkúz* (Ἀτελκούζου) és *Atelúz* (Ἀτελουζου). S ezekhez jön még *Etel és Kúz* (Ἐτελ και Κουζου) (KONSTANTINOS in MORAVCSIK and JENKINS 1967). „Etelköz” ennélfogva ugyanazon terület, mint Levédia.

A 840. év táján a besenyők a Szir-darja mellől a Volga és az Urál folyó közeire költöztek, s kimozdították szálláshelyükről magyarjainkat. A magyarok népessége, valószínűleg megosztottsága okán, kettészakadt. A nagyobb néprész a Dnyeper és a Szeret között nyújtózkodó pusztára költözött – hogy ez nagyjából mikor és hogyan történt, arra inkább csak lejegyzett hagyományainkban találunk utalásokat (ANONYMUS in SZABÓ 1860) –, a kisebbik pedig a volgai bolgárok szomszédságába, a Belaja folyó vidékére.

A Kubány, Kuma és Manyics vidékén visszamaradt keleti bolgárokat, avagy ötogurokat (outourgouroi, outrigouroi stb.) – utóbb szétszóródtak, illetve más népek közé keveredtek – olykor kaukázusi vagy kumai magyaroknak is nevezik (BENDEFY 1941, 1942). A Belaja folyó vidékén hazára lelt magyar néprész törökös neve ma baskír, avagy baskort.

A Dnyeper és a Szeret között letelepedett magyarok nagyobb része – KÉZAI szerint a 872. évben (KÉZAI in SZABÓ 1862) – beköltözött a Kárpát-medencébe, az avarok birtokaira. Jelenlétükre, pontosabban a kavarókéra (cowari) az első megbízhatónak tartott utalás a *Salzburgi évkönyv* 881. évi bejegyzése. A korábbi hivatkozások, pl. hun, onogur (ungr, ungri) vonatkozhatnak az avarokra is. Nevezettek is a hun szövetség onogur ágazatához tartoztak, akárcsak a bolgárok, a magyarok stb. A Kárpát-medencei, azaz helyben lakó avarok a magyarok köznépévé lettek, s nevüket székhelyire, székelyre változtatták (THÚRY 1898a, 1898b, 1898c, 1898d).

Az avarok korábban a szkíta szövetség részesei voltak, a bolgárok népességének nagyobb része pedig szkíta, kisebb része hun, azaz török stb. származású. A magyarok három törzse szkíta eredetű volt, négy pedig török.

Népünk nevének eredetét sem kell – ha török ha szakad – manysi felebarátaink háza táján keresgelnünk, mert rábukkanhatunk saját szókincstárunkban is. Névadónkat alkalmasint MAG istenségnek hívták. Létezését csupán közvetett bizonyítékok támasztják alá. Egyike ezeknek JÁKÚT, arab utazó tudósítása a baskírokról.

Közülük mindegyik egy fadarabot penis formára farag, s azután nyakába akasztja; ha utazni, vagy pedig ellenséggel szembeszállni kíván, megcsókolja s előtte leborulva azt mondja „Űristen, tégy velem így meg így!” Erre azt mondtam a tolmácsnak „Kérdezd meg valamelyiket, miféle érve van erre nézve, és miért tekintí istenének!” Felelte „Azért, mert én is ehhez hasonlóból jöttem a világra, és nem ismerek kívülé más, ami létrehozott volna.” KMOŠKÓ (2007) fordítása.

Habsburg stb. ármány

Lehet, de nem kifizetődő hosszan vitatkozni arról, volt-e politikai hátszele a finnugor nyelvrokonság elképzelésének. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt bizonyító adatokra lenne szükség, nem szócséplésre.

A hatalom felkarolhatja, vagy legalábbis megtűrheti – miként PÉTER gazda a szomszéd diófájának ágát – az érdekeinek megfelelő, illetve az azokat nem sértő eszméket. Támogathatja őket, ha másképpen nem, hallgatólagosan: nem akadályozza a pártolt vagy megtürt eszme híveit céljaik megvalósításában, nem számoltatja el őket bizonyos cselekedeteik okán stb. És vélhetően nem ismeri el – miért tenné? –, ha érdekelt, netán tevőlegesen is részt vesz ilyen ügyletekben.

A Habsburgok stb. befolyása hozzájárulhatott a finnugor eszme felemelkedéséhez és tündökléséhez. Fennmaradásához és működéséhez azonban mindenekelőtt egyéni- és csoportérdekek – például az emberi személyiség éretlenségében gyökerező telhetetlen becsvágy, illetve a létérdekek – biztosítják a kereteket.

Gyermeki világkép

Ha például egy – különben tehetséges és törekvő – tudós felebarátunk éretlen személyiségű, előfordulhat, hogy nem elégszik meg eredményeivel, hanem a legkülönbek közé szeretne tartozni. Esetleg mindenkinél különb szeretne lenni. Mivel azonban (jellemzően) híjával van az ehhez szükséges rendkívüli képességeknek, „tökéletlenségét” nagyzasos képzetekkel kénytelen ellensúlyozni.

Kialakít magáról egy eszményített képet – ő tévedhetetlen, tökéletes –, melyet azonban (mivel esendő) saját erőforrásaira támaszkodva nem képes fenntartani. Ennek okán folyvást alakoskodni, erőszakoskodni, követelőzni kényszerül, hogy rávegye környezetét, igazolja vissza a magáról kialakított nagyszerű képet. S állandóan résen kell lennie, hogy elhárítson minden veszélyt, mely tökéletességképzetét fenyegeti. Szakadatlanul hadakoznia kell a valósággal, hogy a látszatot fenntartsa, kiemeltségét bizonyítsa, máskülönben szembe kellene néznie gyengeségeivel.

Az ilyen emberre (idült öncsalónak is minősíthetjük) semmi módon nem lehet hatni. Saját nézeteit tartja egyedül üdvözítőnek, ezeket erőlteti mindenáron. Nem képes elviselni, hogy másoknak igaza legyen. Saját viselkedését képtelen másnak látni, mint helyénvalónak. Rendíthetetlen meggyőződése, ha valaki nem osztozik nézeteiben, bírálja azokat stb., az hozzá nem értő, lelki sérült, tévelygő stb. Vagy irigyliz az ő kiválóságát, sikereit, és megpróbálja érdemeit kisebbiteni.

Ahogy egyre jobban becsapja magát, úgy kerül egyre távolabb a valóságtól. S minél szélesebb a szakadék a valóság és a látszat között, annál indulatosabb, ha nem kapja meg az őt – szerinte – jogosan megillető elismerést. Kifelé határtalan önbizalmat sugároz, ám a legenyhébb bírálatot, sőt az egyetértés hiányát is sértésnek tekinti, támadással válaszol rá. Saját alkalmatlanságának, bűnösségének, tökéletlenségének érzésétől oly módon akar szabadulni, hogy mindig másokat, illetve a körülményeket tekinti bajaiért felelősnek. Nem ismeri fel, hogy a következmények saját viselkedéséhez kapcsolódnak. Ingatag önértékelését dolyfösséggel, ellenségességgel, megvetéssel, öntömjénezéssel stb. próbálja megerősíteni.

Az éretlen ember a hatalom megszállottja. A hatalom csúcsára akar kerülni, hogy ne legyen kiszolgáltatva senkinek; ő legyen felül, ő irányítson, ő ítélhesen élők és holtak fölött; hogy soha ne kelljen – például tévedései okán – szégyent átélnie.

A gyarlóságát elfogadni képtelen, csodálatra, hatalomra, sikerre, tökéletességre áhító ember könnyen félre tudja tenni az erkölcsi előírásokat, ha a körülmények ezt számára lehetővé teszik. Rá a másokra érvényes mértékek és szabályok bizonyos helyzetekben nem vonatkoznak, az ő igényeit és szemléletét viszont mindenkinek kötelessége tekintetbe venni. Az ő cselekedeteit nem illetheti kifogás, senkinek sem tartozik elszámolással, neki viszont joga, sőt kötelessége másokat (mindannyiunk érdekében) megleckéztetni, ha nem úgy gondolkodnak, mint ő. Bármit meg tud magyarázni, vagy le tud tagadni. Mások érdekei, érzései, igényei, jogai stb. hidegen hagyják. Saját dicsőségén és hasznán kívül más nemigen érdekli. Senkinek és semmilyen magasztos eszmének nem hajlandó alávetni magát. Saját világában, saját szabályai szerint él.

Lényegében azért harcol, hogy ne kelljen alávetnie magát a valóság kényszerének. Mindenkitől elvárja, hogy igazodjon az ő elképzeléseihez. Nézeteivel kapcsolatban nem tűr kételyt, ellentmondást. Egyeduralomra, kizárólagosságra tör. Eszméit megdönthetetlennek stb. minősítvén, kivonni igyekszik az ellenőrizhető kérdések köréből. Befolyását kiterjeszti más tudományterületekre, az oktatásra stb., hogy ily módon is biztosítsa uralkodó helyzetét. A közösségnek pedig hinnie kell, hogy mindez érdekeit szolgálja. Esetünket példának tekintve, finnugor ősnélkül különben akkor sem találhatott volna, ha a Rothschildok körében keresi felmenőit.

A saját megdicsőülését hajszoló embert nem egyszer látjuk vezető szerepben. Hangadóként, szakmai fölényhelyzetben könnyen talál követőkre. Hívei közül egyesek osztozni szeretnének a hatalomban, a sikerekben, megerősítendő ingatag önbecsülésüket. Mások tekintélytiszteletük, megint mások megélhetésük biztosítása stb. okán vállalkoznak a győztes eszme, s a hangadók éretlen igényeinek kiszolgálására. Idővel azután mindannyian rabjaivá lesznek az önigazolásnak, illetve azonosulnak a hatalom igényeinek megfelelő szereppel. Meggyőzik magukat és egymást kiválóságukról, kivételességükről és tévedhetetlenségükről.

Felebarátaink alárendelnek másokat előítéleteiknek, érdekeiknek, meggyőződéseknek. S ezt – kikapcsolván erkölcsi érzéküket, mintha adott helyzetre nem lenne érvényes – jogosnak vélik. Úgy gondolják, eszméjük különb másokénál, s ők maguk is a többiek, illetve a szabályok fölött állnak. Felháborítónak tartják, ha mások nem kezelik őket és hitüket kiemelten, nem mentesítik őket a bizonyítás kényszere alól stb. S pillanatra sem hiszik, hogy ők tartoznának a kiemelt bánásmódért bármivel is. Érdekeik, illetőleg felsőbbrendűségük és feljogosítottságuk tudata összekovácsolja, egyúttal azonban a másokkal való együttműködésre alkalmatlanná teszi őket. Trónjukhoz, eszméikhez – maguk és mások rovására, akár közösségük, országuk kárára is – szélsőségekig ragaszkodniuk kell, hogy győztes helyzetüket biztosíthassák.

A hunfalvysta minden előrelépéstől, a legcsekélyebb változástól is retteg. A kiszámíthatatlanságot is fenyegetésként éli meg. Csakis akkor érzi magát többé-kevésbé biztonságban, ha minden helyzetet ő ural, mindenkit ő irányít. Ha veszélybe kerülnek előjogai, például felismerik személyében a képmutatót, az embereket hamis eszmékhez butítva nyűgözőt, hatalmának háborítatlansága érdekében meglepő fordulatokra és lépésekre képes. Jobbára egyiknek sem alapja az együttműködés szándéka, a jóakarat, a következetesség, a tisztesség stb. Eszközeiben csak a látszatra ügyel. Kikényszerítendő a neki járó előnyöket, kihasználja mások bizonytalanságát, kényelemszeretetét, tájékozatlanságát, rombolja önbizalmukat. Elnyomni, saját eszméivel igyekszik helyettesíteni minden független gondolatot. Azt akarja elérni, hogy másoknak ne legyen beleszólásuk a hatalomtudomány ügyeibe, s ne tudjanak szabadulni a rájuk erőltetett eszme béklyójából.

Ha kiemelt helyzete veszélybe kerül, hunfalvysta felebarátunk előhúzza egy újabb érvet vagy feltevést, mellyel uralja a pillanatot, ideig-óráig eltereli a figyelmet a lényegről. S ha már majdnem tisztán látjuk a helyzetet, felebarátunk ismét előáll valamivel – vagy ha ez már nem elég, személyünket, gyengeségein-

ket veszi célba –, és megint győztes helyzetbe kerül. Becsületes ember mindenre nincs felkészülve, mert azt hiszi, mindenkit kötnek a szabályok és az észszerűség szempontjai.

Mielőtt azonban pálcát törnénk fölötte, jusson eszünkbe, hogy felebarátunk nem azért viselkedik így, mert rossz ember, hanem mert éretlen. Nem az a célja, hogy másokat bántson, hanem hogy megszerezze, amire szüksége van. S az is jusson eszünkbe, hogy egyikünk sem áll a szellemi érettséghez vezető lajtorja legmagasabb fokán. Igyekszünk magunk jobb változatát nyújtani, feltjük a magunkról kialakított nagyszerű képet, nevelésünk okán tiszteljük a tekintélyt, és így önértékelésünket, viselkedésünket kisebb-nagyobb mértékben mások elismerésétől, véleményétől tesszük függővé. Ennélfogva befolyásolhatók, kihasználhatók vagyunk. S eszményekbe vetett hitünk, kényelmességünk okán valamenynyien hajlamosak vagyunk csodára várni. Vegye le valaki, egy határtalanul gondoskodó, nagy hatalmú vezető, vállainkról az önálló gondolkodás és a döntések felelősségének terhét, s mondja is meg, miben kell hinnünk.

Világunk olyan, amilyen, és nem fog megváltozni senki kedvéért. A valóságot nem lehet – hatalmi eszközökkel sem – kijátszani vagy alkura bírni. Csak a gyermek és az éretlen felnőtt hiszi fenntartás nélkül, hogy ő a világ közepe, és hogy a tényeket, a történeteket akaratával, vágyaival befolyásolhatja, uralhatja, letagadhatja.

Híveinek fel kellene ismerniük, nem attól minősül a finnugor nyelvrokonság eszméje elméletnek, illetve ténynek, ha ők ezt nagyon szeretnék, vagy ha „elmélet” stb. feliratú címkét ragasztanak rá. Sem attól, ha komolyságot kölcsönző jelzőkkel túldíszítve próbálják értékét feljebb hajtani. Sem attól, ha egyedül üdvözítőnek hirdetik, és úgy feldicsérik, hogy egekbe szökik a füstölő gyertyák ára. Sem attól, hogy kik és hányan fogadják el; tanítják-e egyetemeinken. Még attól sem, ha hittétellé, kötelező véleménnyé magasztosítják, támadhatatlannak nyilvánítják, kivonják tantételeit a kétségbe vonható kérdések köréből stb. S attól sem, ha nem vesznek tudomást a tényekről, illetve próbálják bírálóikat elhallgattatni vagy lejáratni.

Ha finnugor eszme igényt tart az elmélet megnevezésre, akkor nyelvészeink nem elégedhetnek meg a kikövetkeztetett alapnyelv megszerkesztésével. Igazolniuk kell, hogy a kikövetkeztetett uráli stb. alapnyelv megfelelője egykor valóságosan is létezett. Mindaddig, amíg nem mutatnak fel bizonyító adatokat, nyelvemlékeket, elképzelésük ellenőrizetlen feltételezés marad.

Amit hiszek, azt látom

Nyelvészeinket szorongatja a bizonyítás igénye, ám nincs semmilyen bizonyító adatuk. Vannak viszont feltevéseik. De hát – teszik fel a kérdést észszerűen gondolkodó atyánkfiai – miért kell egy ellenőrizetlen feltételezést, nevezetesen a finnugor nyelvrokonság eszméjét, átlátszó mesterkedésekkel, újabb és újabb ellenőrizetlen feltevással megtámogatni? Nem lenne kifizetődőbb nevezett elképzelést szilárdabb alapokra helyezni? Esetleg azon az áron is – beszéljünk mostantól csak a vizsgált nyelvek hasonlóságáról –, hogy lemondunk eredeti célkitűzésünkéről, nevezetesen, hogy a magyar népet – nyelvét bármi áron – északi felebarátainktól származtassuk?

Mondani könnyű, de megtenni nehéz. Nevezett elgondolás híveinek előbb felül kellene emelkedniük önmagukon. Felül kellene vizsgálniuk nézeteiket, és – ami egyesek számára elfogadhatatlan, elképzelhetetlen – le kellene mondaniuk a mindenhatóság, a nagyszerűség és a tévedhetetlenség látszatáról.

Az ember – a tudós is az, bár egyesek nem szívesen szembesülnek ezzel – nem képes érzelmeitől elvonatkoztatva gondolkodni és cselekedni. Érett ember mindazonáltal elfogadja gyarlóságát, és ha nem is örömet – mert hiszen tett egyet s más, hogy elkerülje a botlást –, elismeri tévedését. Éretlen ember azonban nem képes szembenézni esendőségével, megpróbálja kijátszani a valóságot. Nem vesz tudomást a tényekről, ami ideig-óráig könnyítést jelent számára, és szükségtelessé teszi nézeteinek felülvizsgálatát.

Nem csupán azért ragaszkodik valósággal ütköző eszméihez, mert csorba esnék tekintélyén, kényelmetlen volna megváltoztatni nézeteit stb., hanem azért is, mert önimádata okán fel sem merül benne, hogy szemlélete hibás lehet. Ahelyett, hogy a bizonyítékok fényében módosítaná elképzeléseit, inkább magukat a bizonyítékokat próbálja megsemmisíteni, értéküktől megfosztani stb. Vagy bírálóin próbál felülkerekedni. Nem tűri a bírálatot, nem lehet vele egyezkedni, és nincsenek számára meggyőző érvek, mert az ellentmondásokat, sőt a tényeket sem veszi figyelembe.

Bírálóit jobbra személyükben támadja – gyarlóságaikra összpontosít –, próbálja őket hitelüktől megfosztani, lejáratni, megszégyeníteni, nevetségessé tenni stb. Nem egy közös cél megvalósítása érdekében tesz így – ami menthetné viselkedését –, csakis saját javára. Bámulatos gyerekességgel hiszi, hogy a kellemetlen szükségszerűségek, illetve a felelősség alól ki tudja magát vonni pusztán el-

hárítással, másokra mutogatással, tagadással. Úgy képzei, hogy ha nem vesz tudomást a tényekről, ostromozza a másként gondolkodókat, osztogatja a minősítő jelzőket, akkor kibújhat a valóság kényszere alól.

A tudomány számára az igazság minden személyes indítéknál fontosabb. Éppen ezért minden józanul gondolkodó embernek felelőssége, hogy kételkedjen írástudóink jóhiszeműségében és kijelentéseik igazságában. Tiszteljük a tekintélyt, ha alapot ad rá, de legyen bátorságunk szóvá tenni, ha hamisságokon kapjuk. Mindannyiunknak legalább annyira tudósokká kell válnunk, hogy a helyes és a helytelen kérdésében saját véleményünk legyen. Mi lenne, ha odáig jutnánk, hogy még saját meggyőződésünk tárgyában is valamilyen megkérdőjelezhetetlen tudományos rendszabály igazítana el?

Léteznek-e nyelvcsaládok?

A nyelvészet módszerei alapvetően arra szolgálnak, hogy a nyelvek körében tapasztalható változatosságot valamilyen módon megfoghatóvá és értelmezhetővé tegyék. Vagyis a sokféle nyelv közötti eligazodáshoz valamilyen módon segítséget nyújtsanak.

A nyelvi elemzések célja, hogy olyan egyedi tulajdonságokat találjanak, melyek az egyes nyelveket, lehetőség szerint egyértelműen, elkülönítik egymástól. Nem kevésbé lényeges szempont, hogy olyan közös sajátságokra leljenek, melyek a rokonsági viszonyokat (pontosabban a hasonlóság mértékét) is tükrözik.

A természetben felismerhető egyfajta rendezettség, melynek alapja a hasonlóság. Bizonyos egységek (felhőfajták, növényfajok, nyelvek stb.) jobban hasonlítanak egymásra, mint másokra. Ha például vizsgálat alá vesszük, páronként összehasonlítjuk az angolt, a jagnobit, a magyart és az orosz, kitűnik, hogy a szóban forgó nyelvek bizonyos mértékben hajaznak egymásra, a hasonló jellemvonások száma azonban páronként más és más.

A legtöbb közös sajátság az angol és az orosz nyelv esetében mutatkozik. A jagnobi, bár határozottan elkülönül az angol és az orosz nyelvtől, mégis közelebb áll ezek párosához, mint a magyar nyelvhez. Utóbbi hasonlít legkevésbé a másik háromra.

A megnevezett egységeket – esetünkben nyelveket – osztályozzuk, vagyis elrendezzük őket hasonlóságuk mértéke szerint. E művelet során, igény szerint, különböző rangú csoportokat, elvont (valóságosan nem létező) egységeket ho-

zunk létre. Példánkhoz visszatérve az angol, az orosz és a jagnobi nyelvet – elkülönítve a germán, a balti-szláv, illetve az indoiráni nyelvek csoportját – az indoeurópai, a magyar nyelvet pedig az uráli nyelvek családjába soroljuk.

Az osztályozás arra szolgál, hogy a nagyszámú nyelv között könnyebben eligazodjunk, egyúttal szemléletessé tegyük, milyen mértékben hasonlítanak egymásra az egyes nyelvek.

A nyelvi családfa a nyelvek eredetét kísérli meg szemléltetni; magában foglalja az idő ábrázolását is. Mivel azonban a nyelvek többségének eredetével, elkülönülésének idejével kapcsolatban feltételezésekre vagyunk utalva, a családfa is inkább csak a hasonlóság mértékének leképezésére alkalmas.

A nyelvcsaládok felállítását nyelvészeink bizonyos feltételekhez kötik. Ismert (létező vagy kihalt) nyelveket akkor tekintenek valamely nyelvcsalád tagjának, ha közös őstől, egy hajdanvolt közös alapnyelvből származnak. A gyakorlatban – nyelvemlékek hiányában – legtöbbször feltételezésekkel kell megelégedniük. A nyelvek osztályozása – mely egységeket tekintünk önálló nyelvnek, hogyan, milyen szempontok szerint rendezzük el őket, mennyi és milyen rangú nyelvi csoportot tartunk szükségesnek besorolásukhoz stb. – jó részben egyéni meggyőződés, illetve közmegegyezés kérdése.

Nyelvében él a szkíta nemzet

A finnugor nyelvrokonság hívei nem tagadják kifejezetten szkíta származásunkat – jóllehet tiltakoznak ellene, s elzárkóznak a kérdés vizsgálatától –, nyelvünket azonban a finnségi és ugor stb. néven összefoglalt népekével rokonítják, és hallani sem akarnak másféle megközelítésről.

Mit lehet tudni a szkítákról és nyelvükről? A szkíták ivadékai lennénk, mint nemzeti hagyományaink bizonygatják, s nyelvüket beszéljük? Vagy mindez csupán délibábos álmodozás?

Történetük röviden

A szkíták, illetve elődeik története a középső kőkor végéig (i. e. kb. 11 000–9000.) követhető nyomon visszafelé az időben. A mondott korszakban a Kaszpi-tenger vidékén, az Urál folyó és a Manyics, illetve a Kuma alföldje között nyújtózkodó pusztát lakták. E népesség pedig az eurázsiai puszta fiatalabb őskőkori halász, vadász, gyűjtögető lakóinak örököse volt.

A kelet-európai puszták lakossága, a gazdasági fejlődés és a népesség gyarapodása nyomán, a kő-rézkor középső szakaszától (i. e. 4000–3500.) kezdve időről időre rajokat bocsátott ki. Éspedig előbb Európa nyugati felébe. A kirajzott népesség nagyobb része Délkelet-Európában, illetve a Kárpát-medencében ült tanyát, kisebb részük Közép- és Nyugat-Európába, például a Brit-szigetekre, a Skandináv-félsziget déli tartományaiba is eljutott. Három nagyobb nyugati irányú kivándorlást tartanak számon (i. e. 4400–4200., i. e. 3500. körül, i. e. 3200–2800.), s ha ide soroljuk még a királyi szkíták költözését is a vaskor elején (i. e. 8. század), akkor négyet számlálhatunk stb. (GIMBUTAS 1961, 1979).

A keleti és a déli irányú népmozgások kevésbé jól ismertek. Kisebb-nagyobb csoportok a kő-rézkorban, nagyobb tömegek a bronzkor korai szakaszában (i. e. 2200–1800.) költöztek Közép-Ázsia területére, s ezek egyike-másika Belső-Ázsiába, illetve az Indiai-félsziget északnyugati felébe stb. is eljutott. A szóban forgó népesség a bronzkor középső szakaszában (i. e. 1800–1500.) szétterjedt Közép- és Belső-Ázsia, illetve Dél-Szibéria pusztaságain. Birtokaikat északon a tajga, nyugaton a Déli-Urál vidéke, keleten az Altaj, a Szajánok és a Bajkál-tó, illetve a Nagy-Hingan hegység és Belső-Mongólia határolta, délen pedig a Kopet-dag, a Pamír, a Tien-san és a Csilien-hegység.

Közép-Ázsia pusztáinak késő bronzkori és kora vaskori népességei a szaka néven ismert népekkel (az ázsiai szkítákkal) azonosíthatók. (Idejétmúlt *szaka* szavunk jelentése *elvált rész*.) A Belső-Ázsiába vándorolt szaka csoportok ós-szibériai és kelet-ázsiai népekkel keveredve anyanyelvüket elvesztették. E vegyes származású népesség örökösei tűntek fel később török, illetve hun – kínai forrásokban kaocső (magas szekér), tielő (tereg), illetve hszüingnu – néven. A magyar *kocsi* és a törökös *tereg* kifejezés jelentése nagyjából ugyanaz: *kocsi, szekér, lovas taliga*. A törökök tehát, ha úgy tetszik szekeresek. A *hun* (eredetileg kóny) kifejezés jelentése pedig *ember, férfi*. Nem nép, hanem szövetség neve volt, akár csak a szkíta (esküdt) kifejezés.

Az 1. század végén Kína legyőzte a hunok szövetségét, felszámolta államukat. A hun népesség részben kirajzott Belső-Ázsiából. Megszállta Közép-Ázsia északi felét, nagyjából a Déli-Urál vidékéig. Európai tudósítók először a második század elején adnak hírt róluk. A 350. esztendőben egy hun csoport elfoglalta Szogdiát, a 375–376. évben pedig egy másik a kelet-európai pusztán élő szkíta és germán népességet igázta le. A szkíta népek (a Kaukázus északi lejtőin letelepedett alánok kivételével) betagozódtak hunok szövetségébe. Négy-öt száz

év múltán a szkíta népesség félig-meddig eltörökösödött, így például az európai hunoknak nevezett bolgárok is, de csak a mongol hódítás után váltotta fel végleg a szkíta nyelvet a török, illetve Kelet-Európában utóbb a szláv.

Nyelvük

A tudomány jeles képviselői szerint semmi kétségünk sem lehet afelől, hogy a szkíták nyelve iráni, közelebbről kelet-iráni volt (pl. SCHMITT 1989, 2018). Nyelvük, állítják, mára kihalt, egyetlen beszélője sem akad. S próbálják iráni nyelvek alapján visszafejteni ama kevés – száznál alig több – szkíta kifejezést, melyeket maguk a szkíták, illetve az ó- és a középkor tudósítói rögzítettek.

A nyelvek összehasonlításával elsőként próbálkozó szakemberek (16–18. század), nem kis részben nemzeti büszkeségük okán, a világ legősibb műveltségét indoeurópai gyökerűnek tekintették, s a világ legrégebbi népének (egyebek között ókori közhelyekre alapozva) a szkítákat tartották. A szkíták nyelvét pedig, lényegét tekintve bizonyítás nélkül, az indoeurópai nyelvek ősenek választották (OLENDER 1994; BAKAY 2005).

ZEUSS (1837) és MÜLLENHOFF (1866) kizárólag indoeurópai (mindenekelőtt indoiráni) nyelvek szógyűjteményével hasonlította össze a szkíta vagy szkítának vélt szavakat. Pontosabban közülük csak egyiket-másikat. Ám ezeknek is csak egy részét – tehát még a kiválasztottak közül sem mindet – sikerült úgy-ahogy egyeztetni avesztai, szanszkrit stb. kifejezésekkel. Mindezek után – az eredmények, ím, igazolták feltevésüket – szakembereink kijelentették, hogy a szkíták irániak, iráni nyelvűek voltak. Ne higgye, ki nem akarja: világgraszoló felfedezés lett volna – kutatóinkat lepte volna meg leginkább –, ha iráni nyelvek szószerével összehasonlítva a szkíták nyelve nem iráninak bizonyul.

Ha írástudóink történetesen mongolok, szlávok stb. nyelvének szógyűjteményében keresik a szkíták szavainak párhuzamait, szintén találnak egyezéseket. Az eredmény ez esetben sem kétséges: a szkíták mongolok, szlávok stb. voltak (NEUMANN 1855; CUNO 1871).

Biztosíthatunk mindenkit, ha a hottentották nyelvét választjuk összehasonlítási alapnak, akkor is találunk néhány párhuzamot, formai egyezéseket, s a szkíták nyelvét ezek alapján hottentottának is minősíthetjük. (A magyarok nyelve, tudjuk, ragaszkodik finnugor eredetéhez, következésképpen meddő vállalkozás lenne kapcsolatba hozni a szkíták nyelvével.)

A mondottakat összefoglalva, ha a szkíta szavakat csak egyetlen nyelv vagy hasonló nyelvek csoportjának szószerkezetével hasonlítjuk össze, e körülmény határozza meg az eredményt. Anyanyelvünk is azért ragaszkodik megátalkodottan finnugor eredetéhez, mert kapcsolatait nyelvészeink kizárólag finnugor nyelvek szótárában keresik.

Mindenki olyan eredményre jutott tehát a szkíták nyelvének eredetét illetően, amelyen nyelvet, nyelvcsoporthoz választott összehasonlítási alapnak. A szkíták iráni mivoltának feltevése pedig azért győzött, mert számosabb szaktekintély szavazott mellette.

Egyik szakférfi sem vette a fáradságot, hogy vizsgálódásait a nyelvek szélesebb körére kiterjessze, illetve alaposabban és elfogultság nélkül megvizsgálja, hogy a különböző nyelvekre alapozott szófejtések közül melyik látszik hihetőbbnek stb. Miért is tette volna? A szkíták iráni mivoltát akarta bizonyítani – egy-két kivételtől eltekintve – mindegyik.

A szkíták tehát irániak. Emellett tett hitet ZEUSS és MÜLLENHOFF, nem különben VASMER (1923), Абаев (1949) és a többi mérvadónak tartott tudós. Ma pedig már ott tartunk, hogy aki e kinyilatkoztatást szerelmes országunkban megkérdőjelezi, azt igyekeznek kiközösíteni a tudományos közéletből. Pedig az alapokat, melyen a szkíták irániságának feltevése nyugszik, egy jöttment cinege is szétrúgja. Csak utána kellene nézni a tényeknek. Ez viszont kényelmetlen, mert ellenőrizni kellene valamennyi biztosnak vélt vagy minősített állítást. S még ennél is kényelmetlenebb, hogy a szakember ennek kapcsán elveszítheti hitelét és tekintélyét. S ami még ennél is ijesztőbb, kiderülhet, hogy szkítáink nem voltak irániak.

A szkíták iráni (indoeurópai) mivoltának feltevése csakis addig tartható, míg a szkíta szavakat kizárólag iráni (indoeurópai) nyelvek szógyűjteményével hasonlítjuk össze. Másképpen fogalmazva, mindaddig, amíg összehasonlító vizsgálatainkat a szkíták nyelvével kapcsolatban nem terjesztjük ki a nyelvek szélesebb körére, a szkíta nyelvről bármit lehet állítani.

A szkíták, s bármely más népesség nyelvével kapcsolatban – ha csak egyetlen nyelvet vagy hasonló nyelvek csoportját választjuk összehasonlítási alapnak – a kiindulási feltétel határozza meg, milyen eredményre jutunk. Ha csakis iráni nyelvekkel hasonlítjuk össze vizsgálatunk tárgyát, akkor iráni kapcsolatot állapíthatunk meg. És így tovább.

Szóegyezések – más nyelvek szavaihoz hangalakban (néhánykor tartalomban is) hasonló kifejezések – minden nyelvben előfordulnak. Ennélfogva bármely nyelv szókészletének szavait bármely más nyelv szótárában kereshetjük, s bizonyosan találunk is egyezéseket. Vonatkozik ez különösképpen a rövidebb, egy-két szótagból álló kifejezésekre.

Vegyük példának az angol *tar* (kátrány stb.) és a magyar *tar* (kopasz stb.) kifejezést. Ha semmit sem tudnánk az angolok nyelvéről, *tar* szavunkat tekinthetnénk az említett angol kifejezés megfelelőjének is. Szótagjaik száma megegyezik, nem különben vázuk, az értelmet hordozó mássalhangzók. Gondolhatnánk még – a mássalhangzók helyettesítésének szabályait alább részletezzük – angol köntösbe öltöztetett *dal*, *tol*, *túr* stb. szavunkra is. A mássalhangzók különbözőségét pedig magyarázhatnánk (valamennyi feltevésünk megokolt lenne) a nyelvek változásával, eltérő hangkészletével, a szót lejegyző hallásával, a kéziratmásoló tévedésével stb.

Ha nincsen támpontunk a megfejtendő kifejezés tartalmát illetően, az összehasonlító munkát – különösképpen a rövid szavak esetében – meglehetősen szabadsgal végezhetjük. Viszont minél több szótagból áll a megfejtendő szó, illetve minél közelebből ismerjük jelentését stb., annál nehezebb a feladatunk. Ha például tudnánk, hogy az angol kifejezés főnév, nem hivatkozhatnánk *tar*, *tol*, *túr* (ige) stb., csakis *dér*, *tál*, *túr* (főnév) stb. szavunkra.

Végül pedig – ismervén az angol kifejezés jelentését – be kellene látnunk, hogy a vizsgált szavak nyilvánvaló (alaki) hasonlósága csupán a véletlen műve. Másként megfogalmazva, csakis akkor beszélhetnénk az angol *tar* és a magyar *tar* kifejezés szorosabb kapcsolatáról, ha mindkettő nagyjából ugyanazt jelentené, illetve nyilvánvaló összefüggés lenne tartalmuk között. Lássunk példákat ilyenekre is. Hangalakjuk, nem különben jelentésük is hasonló a következő szó-pároknak: *dwarf* és *törpe*, *house* és *ház*, *rust* és *rozsa*, *steel* és *acél*, *store* és *tár*, *wash* és *mos* stb.

Néhány ismeretlen jelentésű szkíta szó megfejtése – bármilyen nyelv szótárában keressük is megfelelőjüket – nem biztosít szilárd alapot a szkíta nyelv besorolásához. Mert akármelyik nyelvet választjuk is, mindegyik szókészletében találunk véletlen egyezéseket, alaki hasonlóságokat, és olykor még jelentésbeli egyezéseket is. Nem elegendő tehát egyetlen nyelvet vagy nyelvek rokon csoportját vizsgálat alá venni. Az összehasonlítást ki kell terjeszteni több nyelvre,

nyelvek más csoportjaira is. S nyilván azon (élő vagy holt) nyelv rokona a szkítának, melynek szószeredete a legtöbb és leginkább hihető egyezést tudja felmutatni.

Szófejtések tára

Az alábbiakban a szkíták eredetmondáját (HERODOTOS, *Historiai* iv. 5–6.), illetve szkíta főemberek nevét elemezzük, s a magyarok nyelvét vesszük összehasonlítási alapnak.

Előbb azonban – ha nem is teljes részletességgel – meg kell beszélnünk a szófejtés módszerének stb. néhány kérdését.

A kikövetkeztetett szóalakoknak – ami a formai követelményeket illeti – hasonlítaniuk kell a lejegyzett eredetihez. Lényeges a szótagok száma, és a szavak értelmét hordozó mássalhangzóknak is egyezniük kell. A képzésük módja stb. szerint rokonított mássalhangzók – pl. *b-m, b-p, b-v, c-sz, d-l, d-t, f-p, g-k, k-p, l-r, p-v* – egymással felcserélhetők és így tovább.

Számolnunk kell szövegromlással, illetve eltérő lebetűzésekkel is. Például HERODOTOS különböző kézírataiban a görögösített LIPOXAIΣ (Λιποξαῖς) nevet megtaláljuk még LEIPOXAIΣ (Λειποξαῖς), NIPOXAIΣ (Νιποξαῖς) s NITOXAIΣ (Νιτοξαῖς) alakban is (SCHMITT 2003). Ugyanezen személy DIODOROS SIKELIOTES munkájában (*Bibliothēke Historikē*, II. 43.) NAPES (Ναπης), s aki HERODOTOSNÁL KOLAXAIΣ (Κολαξαῖς), az DIODOROSNÁL PALOS (Παλος) névre hallgat (HERODOTOS *in* GERÉB, 1893; DIODOROS *in* OLDFATHER 1967). HERODOTOS munkájában az egyik szkíta csoport görögös neve *Paralatai* (Παραλαται), ugyanez a *Tabula Peutingeriana* tábláin (Pars XIII, Segmentorum XI–XII) *Paralocae Scythae*.

Az ógörög és a magyar nyelv hangkészlete különböző. A görög például nem ismeri a *c, cs, f, gy, h, j, ly, ny, s, ty, v, zs* hangot, s magánhangzóink jó részét. S bizonyos hangokat – pl. *e, r* – sem pontosan úgy képez, illetve ejt, hall, miként a magyar.

A görög tehát (más nyelvekhez hasonlóan), idegenek szavait tolmácsolván, az általa nem ismert hangokat saját hangkészletének hasonló elemeivel kénytelen helyettesíteni, illetve írásban jelölni. A *h* hangot például rendszerint *théta* (θ), *kappa* (κ), *tau* (τ), *khi* (χ) jellel betűzi le, a *j* hangot – el is vetheti, különösen szókezdő helyzetben – *iótával* (ι). S egyebekben is igyekeznek idegenek szavait a maga hallásához, szavaihoz, nyelvének szabályaihoz igazítani. Egymást követő mássalhangzók közül például az egyiket kihagyhatja, szókezdő mássalhangzóhoz bizonyos esetekben hozzátoldhat még egyet és így tovább.

A magyar lehetőleg kerüli a mássalhangzók torlódását szó, illetve szótag elején, a görög viszont, bizonyos esetekben, előszeretettel viseltetik iránta, pl. *iskola*, *skholeio* (σχολειο).

A görög, eltérően a magyartól, jelöli a névszókat. A jelölés eligazít a kérdéses szó nyelvtani nemét, számát és esetét illetően. Például a hímnemű *út* kifejezés egyes számú alanyesete *hod/osz* (οδος), többes számban *hod/oi* (οδοι: utak). A névszói toldalékot pedig szükség esetén – a kiejtést megkönnyítendő – segédhangzóval illeszti a jelölt szóhoz. A névszó toldaléka, beleértve a segédhangzót is – ezzel számolnunk kell – magában foglalhat az eredeti szkíta kifejezés utolsó hangjaiból egyet vagy többet. A görög, példának okáért, a magyar *dal/os* kifejezést *dal/os* (δαλος) alakban írhatná le, és *dal* szavunkat – mivel nyelvében a névszó jelölése kötelező – ugyanígy.

Lássuk tehát a szkíták eredetmondájának szkítáról görögre fordított, e helyt magyarra átültetett változatát. Zárójelben közöljük a szkíta nevek görögös eredetijét és magyarra átirrt alakját. A görög szövegben BABAI neve helyett a *Dios* (Διος: Isten; a legfőbb istenség, az égi atya, a görögök hite szerint ZEUSZ) kifejezés szerepel, a szkíták eget megszemélyesítő istenségének neve azonban – tudjuk HERODOTOS művéből (*Historiai*, IV. 59.) – görögösen PAPAIOΣ (Παπαιος) volt. Nemzetükkel kapcsolatban pedig *legfiatalabb* helyett *legkorábbi* olvasandó.

Bizonyos szavaink helyesírását illetően – hosszadalmas volna kifejteni az okokat – eltértünk az akadémiai állásfoglalástól. A megértést a szóban forgó kifejezések eltérő lebetűzése nem akadályozza.

Volt egyszer egy király, s annak három fia...

Amint pedig az esküdtek (Σκυθαί: [E]skyth|ai) mondják, *nemzetük mind közül a legfiatalabb, és ekként öltött alakot. Először egy Hargita* (Ταργίταος: Targita|os) nevű ember született *e hajdan puszta földön. Ezen Hargita szüleinek mondják – magam nem hiszem, de ők állítják – az égi atyát* [Babai (Παπαιος: Papai|os)], és *Boristen* (Βορυσθενής: Borysthen|es) folyójának leányát. Ilyesféle volna *Hargita eredete, és tőle származott három fiú, Napocska* (Νίποξαις: Nipoxa|is), *Árpácska* (Αρποξαις: Arpoxa|is), és *a legifjabb, Kalácska* (Κολαξαις: Kolaxa|is). *Uralkodásuk idején arany eszközök hullottak le az égből az esküdtek földjére: eke, iga, szekerce és [áldozati] tál. A legidősebb volt az első, ki ezt látta; magához vette volna, de az arany tűzzel lángolt, amint közeledett hozzá. Ő meghátrált, s a második közeledett, de ugyanaz történt. E kettőt elűzte a lángoló arany. Amikor a harmadik, a legkisebb közeledett, a láng kialudt; s ő [az aranyat] elvitte magához. A két idősebb fivér, megtudván ezt, átadták az egész királyságot a legifjabbnak.*

Napocskától az esküdtek eké|knek [ekéseknek] (Αυχάται: Aukha|t|ai) nevezett felekezete származik. A középső Árpácskától a hajtár|oknak (Κατιαροί: Katiar|oi) és a harcfi|aknak (Τρασπίες: Traspí|es) nevezettek. A legifjabbtól, a királytól, a királyok|nak (Παραλαται: Paralat|ai) nevezettek. Mindezeket együtt, királyuk után, esküdött|eknek (Σκολοτοι: [E]skolot|oi) nevezik, a hellének azonban a skythai nevet adták nekik.

Az alábbiakban a *Historiai* című műben (HERODOTOS in GERÉB 1893) előszámlált szkíta főemberek görögösített nevét próbáljuk magyar szavakkal egyeztetni. S bemutatjuk – elsősorban SCHMITT (2003, 2012, 2018) munkáit felhasználva –, mire jutottak az indoeurópai nyelvekkel (elsősorban irániakkal) kísérletezők. A legsikeresebbnek minősített megfejtéseket vettük sorra. A feltételezett, kikövetkeztetett, forrásokban fel nem lelhető szavakat csillag jelöli.

AGATHYRSOS (Ἀγάθυρσος; IV. 10.) – [R]AGADOZÓ – Az esküdtek eredetmondájának görög változata szerint (HERODOTOS, IV. 8–10.) HERAKLES, és Földanyácskánk fia, GELONOS és SKYTHES idősebb fivére. Az agathyrsói nevű esküdt nép megszemélyesítője; egyúttal, feltételezzük, az esküdtek seregnyi istensége közül egyik: RAGADOZÓ. Az esküdtek földet megszemélyesítő istenségének neve (HERODOTOS, IV. 59.) görögösen API (Ἀπὶ) volt; AVI az avarok névadója. Az *avi* kifejezés ó szavunk kicsinyítve becézett változata. Hasonló módon képzett szavaink, például, *bácsi* (báty), *mami* (mama), *néni* (néne), *öcsi* (öcs).

Nyelvészek az *Agathyrsos* nevet görögből is próbálták levezetni: *aga* (nagy, nagyon), *thyrsos* (ernyősvirágzatú növény, *Ferula communis*; kórója az élvhajhászat, a jólét és a termékenység jelképe). Az említett görög szavak alighanem befolyásolták a szóban forgó szkíta kifejezés átírását. Az AGATHYRSOS név jelentése iranistáink szerint – *aghá* (gonosz), *darś* (külső) – *gonosz külsejű* stb.

ANAKHARSIS (Ἀναχάρσις; IV. 46.) – [J]NYAKAS – GNOUROS fia, SAULIOS fivére, LYKOS unokája, SPARGAPEITHES dédunokája. Gyakorta említették a Hét Görög Bölcs egyikeként. Hazájában görög szokásokat kívánt meghonosítani, illetve ő maga idegen istenségnek áldozott, amiért fivére lenyilazta. A görögös szóalak lebetűzésében a görög *ana* (ἄνα: felfelé stb.) kifejezés befolyását sejthetjük.

Iranistáink szerint e név tartalma – *aghá* (gonosz), *rsi* (költő, látnok) – *gonosz költő*, illetve **Anahvarti* (sértetlen) stb.

ARIANTAS (Ἀριάντας; IV. 81.) – ARANY – A Déli-Bug vidékén élő esküdtek királya. Nyílhegyekből, alattvalóinak száma szerint, bronzedényt öntetett. HERODOTOS szerint az edény falának vastagsága hat ujjnyi (kb. 11 cm) volt, s könnyen elfért benne hatszáz amforányi (kb. 11 800 l) folyadék.

Iranistáink szerint e név tartalma *ariya* (nemes), **herh* (szánt), illetve *mauu-ant* (magamfajta) stb.

ΑΡΙΑΠΕΙΤΗΣ (Ἀριαπίθης; IV. 76.) – ARANYPEJ – SAULIOS fia, a királyi szkíták – magukat uraknak (urogi: υρογι stb.) címezték – egyik királya, aki az i. e. kb. 480–460. évben uralkodott. Három feleségéről tudunk, de csupán egyikük nevét ismerjük. Ezekből egy-egy fia született. OPOIE nevű, esküdt származású feleségétől ORIKOS. Isztriai, valószínűleg görög származású asszonyától SKYLES. I. TERES (i. e. 460–445.), trák uralkodó leányától OKTAMASADES. HERODOTOS közlése szerint ΑΡΙΑΠΕΙΤΗΣ cselvetés áldozata lett: SPARGAPEITHES, az agathyrsoi nép királya ölte meg.

Iranisták szerint e név tartalma – *ariya* (nemes), **pati* (úr); *paēsah* (dís, ékszer) – *nemes úr*, *nemes ékszer*, illetve **Ariya-paisah* (nemes külső) stb.

ΑΡΡΟΧΑΙΣ (Ἀρρόχαις; IV. 5.) – ÁRPÁCSKA – Az esküdtek eredetmondája szerint TARGITAOS ősapánk középső fia, a hajtárok (mai helyesírásunk szerint hajcsárok) és a harcfiak őse. Jobban mondva talán eme foglalkozások megszemélyesítője, művelőinek pártfogója.

Iranista nyelvészek szerint e név értelme – *álpa* (csekély, kicsi) vagy *árbha* (fiatal, gyenge, kicsi), *xšaiia* (uralkodó) – *kicsi uralkodó*, illetve **Āpra-xšaya* (vizek uralkodója) stb.

ΓΕΛΩΝΟΣ (Γελωνός; IV. 10.) – HELLÉN – Az esküdtek eredetmondájának görög változata szerint HERAKLES, és Földanyácskánk fia, AGATHYRSOS és SKYTHES fivére. A gelonoi nevű, görög eredetű népesség megszemélyesítője. HERODOTOS szerint (IV. 108.) a gelonok a görög gyarmatvárosokból kiűzött görögök voltak. Megszólításuk a jónok Geleontes törzsének nevét idézi, mégis inkább a *hellén* szó elferdített változatára kell itt gondolnunk, melyet idegenből, hallás után betűztek le a görögök. A gelonok a mordvinokkal (boudinói) éltek egy lakóhelyen, valószínűleg a mai Penza környékén. A mordvinok alkalmasint nem finnugor, hanem indoeurópai, közelebbről balti eredetűek. Erre utal, egyebek között, indoeurópai gyökerű nevük is: *mordvin*, azaz *halandó*, vagyis *ember*.

SCHMITT (2003) a Gelonos szót nép nevének tartja, és nem értelmezi.

ΓΝΟΥΡΟΣ (Γνούρος; IV. 76.) – NAGYÚR – Az esküdtek egyik uralkodója, LYKOS fia, SPARGAPEITHES unokája. GNOUROS fiai pedig SAULIOS és ANAKHARSIS. A *nagyúr* megszólítás az esküdtek körében bizonyára a nép királyát, a nemzetségek összességének vezetőjét illette.

Iranistáink e névvel nem jutottak semmire.

IDANTHYRSOS (Ἰδανθύρσος; IV. 76.) – INGADOZÓ – A királyi szkíták uralkodója (i. e. kb. 515–496.), SAULIOS fia, ANAKHARSIS unokaöccse. Ő szervezte, s vezette a perzsák – I. DARAJAVAUS (i. e. 522–486.) és serege – elleni hadjáratot (i. e. 512.). A nagyurak sorában fia, ARIAPEITHES követte. A görögös szóalak lebetűzésében a görög *idos* (ἰδανός: kedves stb.) kifejezés befolyását sejthetjük.

Iranista nyelvészeink szerint e név tartalma – **vinda* (elnyerő stb.), *dars* (lát, néz) – *megnyerőnek látszó*, illetve **vidant-vršan* (csődört kiérdemlő) stb.

KOLAXAIS (Κολάξαις; IV. 5.) – KALÁCSKA – Az esküdtek eredetmondája szerint TARGITAOS ősapánk legkisebb fia, a királyok (mai helyesírásunk szerint királyok), avagy urak őse. Jobban mondva talán ezek megszemélyesítője. DIODOROS SIKELIOTES munkájában PALOS (Παλος), azaz KALÁCS alakban szerepel.

Iranistáink szerint e név jelentése – *kúla* (nemzetiség), **xšaya* (uralkodó) – *nemzetiség uralkodója*, illetve **kala-xšaya* (hadsereg uralkodója) stb.

LIPOXAIS (Λιπόξαις; IV. 5.) – NAPOCSKA – Az esküdtek eredetmondája szerint TARGITAOS ősapánk legidősebb fia, az ekék – helyesebben ekések – őse. Talán inkább ezen foglalkozás megszemélyesítője, művelőinek pártfogója. DIODOROS SIKELIOTES munkájában NAPES (Ναπης), azaz NAP alakban szerepel. HERODOTOS különböző kézírataiban LEIPOXAIS (Λειποξαις), NIPOXAIS (Νιποξαις) és NITOXAIS (Νιτοξαις) alakban is megtaláljuk.

Iranistáink szerint e név értelme **ripa-xšaya* (hegység uralkodója) stb.

LYKOS (Λύκος; IV. 76.) – LÉG – Az esküdtek egyik nagyura. SPARGAPEITHES fia s trónutódja. Követte őt királyi székén fia, GNOUROS. LUKIANOS (TÉLFY 1863; LUKIANOS *in* HARMON 1962) szerint az esküdtek istenséggént tisztelték a Szelet (levegőt) és a Kardot, az élet, illetve a halál jelképét. Az ókorban az Urál folyó szkíta neve Lég (Lykos) volt.

Iranistáink szerint e név jelentése, a görög *lykos* (farkas), illetve a hasonló tartalmú iráni **vrka* stb. szóból következtetve *farkas* lehetett.

MADYES (Μαδύης; I. 103.) – MADAI – A királyi szkíták Mada (Média) országában portyázó csapatának uralkodója (i. e. 645–625.), PROTOTHYES és asszír feleségének (ŠERNA-ETERT) fia.

Iranistáink szerint e név jelentése **madu* (édes bor), illetve **mad(u)vas* (szerecsés, vidám) stb. lehetett.

OKTAMASADES (Ὀκταμασάδης; IV. 80.) – OLTALMAZÓ – ARIAPEITHES és I. TERES leányának fia, SKYLES és ORIKOS féltestvére. Uralkodásának kezdete i. e. kb. 446. A görögös szóalak lebetűzésében a görög *okto* (ὀκτώ: nyolc) kifejezés befolyását sejthetjük.

Iranista nyelvészek szerint e név megfejtése – *uxta* (beszéd, szó stb.), *maz* (nagy) – „*híres hatalmon levő*”, illetve **uxta-mazata* (nagy szóval bíró) stb.

ΟΡΟΙΕ (Ορποίη; IV. 78.) – OPÁL – ARIAPEITHES esküdt származású felesége. Az *opál* szó jelentése: a kovafélék csoportjába tartozó drágakő.

Iranistáink szerint e név jelentése **hu-pāyā* (jól védett, jó védelemben részesülő) stb.

ΟΡΙΚΟΣ (Όρικος; IV. 78.) – ÖREG – ARIAPEITHES és ΟΡΟΙΕ fia. Az i. e. 5. században Olbia Pontike városát uralta. Neve delfint formázó pénzérméken (a görögben kötelező névszói toldalék nélkül) ΑΡΙΚΗ alakban is szerepel.

Iranistáink szerint e szó értelme a kikövetkeztetett iráni **vari* (páncél) szóban gyökerezik stb.

ΠΡΟΤΟΘΥΗΣ (Προτοθύης; I. 103.) – PÁRTÜTŐ – A királyi szkíták Mada (Média) országában portyázó csapatának fejedelme (i. e. kb. 676–645.), ASSUR-AH-IDDINA hűbéres szövetségese. Neve asszír ékiratos táblákon BARTATUA, PARTATUA, s egy ezüst tál luvi-hettia feliratán PARTITA alakban is fennmaradt (HARMATTA 1990). A görögös szóalak lebetűzésében a görög *protos* (πρωτος; első) kifejezés befolyását sejtethetjük.

Iranista nyelvészeink szerint e név a **prθu-tavah* vagy a **prθu-tuvant* kifejezésből vezethető le stb. A feltételezett (csillaggal jelölt) szavak jelentése: *messze ható erővel bíró*, illetve *messzemenően erős*.

ΣΑΥΛΙΟΣ (Σαύλιος; IV. 76.) – SALGÓ – GNOUROS fia, ANAKHARSIS fivére. Fia pedig a perzsák elleni hadjárat szervezője, IDANTHYRSOS. *Sajgó*, *salgó* szavunk jelentése *csillogó*, *fénylő*. A szóban forgó név HERODOTOS különböző kézírataiban ΣΑΥΑΙΟΣ (Σαυαίος), ΣΑΥΛΑΙΟ (Σαυλαίω), ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ művében ΚΑΔΟΥΙΔΑΣ (Καδοϋίδας) alakban is szerepel (ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ in HUEBNERUS 1828).

Iranista nyelvészek szerint e név jelentése *Siiāuuaršan* (sötét csődör), illetve **Syāvāspa* (sötét paripa) stb.

ΣΚΥΘΗΣ (Σκύθης; IV. 10.) – [E]SKÜDT – Az esküdtek eredetmondájának görög változata szerint HERAKLES és Földanyácskánk legkisebb fia, AGATHYRSOS és GELONOS fivére. E helyen az esküdt szövetség megszemélyesítője.

SZEMERÉNYI (1980) szerint e név értelme a feltételezett **Skuda* (hajt, lő, mozgat) kifejezésben gyökerezik.

ΣΚΥΛΗΣ (Σκύλης; IV. 76.) – SZÉL – A királyi szkíták fejedelme (i. e. kb. 460–446.), ARIAPEITHES és isztriai, görög származású feleségének fia. Nikonion, görög gyarmatváros hűbérura. A Dnyeszter keleti partján, a torkolatnál, Rokszo-lani falucska mellett általa kibocsátott pénzérméket találtak. A rézből öntött ér-

1. ábra. Szél király érméje. Az előlapon arcása, a hátlapon Athéné szent madara. Рябчиков (2000) nyomán

mék előlapján nevének első betűit, hátlapján kuvik ábrázolását láthatjuk. Másik fajta érméjének előlapján képmása és neve (SKYL), hátlapján В[ΑΣΙΛΕΙ]ΟΣ SKYL ALKIM (Erős Skyl király) felirat és kuvik ábrázolása szerepel (Рябчиков 2000). SZÉL neve és a görög *alkim[os]* kifejezés utóbbi érmén nélküli a névszó görögben kötelező jelölését (1. ábra).

HERODOTOS szerint (IV. 78–80.) SKYLES a görög életmód felé hajlott; alkalmanként görög öltözetet viselt, görög isteneknek áldozott stb. Borysthenes városában (a Déli-Bug torkolatánál) palotát építtetett, és görög feleséget is vett maga mellé. Az esküdtek azonban ellenszenvvel viseltettek idegenek szokásaival, különösen pedig az idegen istenségekkel szemben. SKYLEST leleplezték; az esküdtek vezetői letették tisztségéből, és féltetvért, a beszédes nevű ΟΚΤΑΜΑΔΕΣΤ választották helyébe. SKYLES elmenekült, fivére azonban haddal ment az őt befogadó Trákia ellen. Összeütközésre nem került sor, ΣΙΤΑΛΚΕΣ király (i. e. 431–424.) kiadta SKYLEST, akit nyomban kivégeztek.

SZEMERÉNYI (1980) szerint a SKYLES név szintén a feltételezett **Skuda* (hajt, lő, mozgat) kifejezésre vezethető vissza.

ΣΚΟΡΑΣΙΣ (Σκώπασις; IV. 120.) – [Ι]ΚΟΡΑΣZ – A perzsák elleni hadjáratban az esküdtek egyik seregrészét vezette. Neve HERODOTOS különböző kézírataiban ΚΟΡΑΣΙΣ (Κώπασις) alakban is szerepel.

Iranistáink vélekedése szerint e név nem szkíta; inkább trák eredetű.

SPARGAPEITHES (Σπαργαπεΐθης; IV. 76.) – SÁRGAPEJ – A királyi szkíták nagyura. Vélhetően az i. e. 7. század végén élt és uralkodott. Követte őt az uralkodók sorában fia, LYKOS.

Iranistáink szerint e név jelentése **Sparga-paisah* (díszivadék) stb.

SPARGAPEITHES (Σπαργαπεΐθης; IV. 78.) – SÁRGAPEJ – Az agathyrsoi nevű esküdt nép egyetlen, név szerint ismert fejedelme, aki az i. e. 5. század közepe táján uralkodott. HERODOTOS tudósítása szerint ő ölte meg a királyi szkíták ARIAPEITHES nevű fejedelmét.

SPARGAPISES (Σπαργαπίσης; I. 211.) – SÁRGAPEJ – TOMYRIS királyné fia. A II. KURUS (i. e. 559–530.) és serege ellen vívott harcok (i. e. 530.) során halt meg. Nevének lebetűzését általában elrontottnak, az előzők változatának tekintik.

TAXAKIS (Τάξακις; IV. 120.) – E név valószínűleg a görög *toxotes* (τοξότης; íjász) kifejezés elferdített változata. Nevezett főember a perzsák elleni hadjáratban az esküdték egyik seregrészét vezette.

Iranistáink e név jelentését jobbra a görög *toxon* (τόξον; íj) kifejezésből eredztetik.

TARGITAOS (Ταργιτάος; IV. 5.) – HARGITA – Az esküdték eredetmondája szerint minden esküdték ősapja, BABAI, és BORISTEN leányának fia. Maga is anyagi világ fölött álló lény, istenség, a harag, háborúság megszemélyesítője: Haragistya, Harag istenatya. Az esküdték kard képében tisztelték (HERODOTOS, IV. 62.). BABAI az esküdték égi atyja, a bor istenségének leánya pedig AVI, Földanyácska volt. A királyi szkíták, avagy urak első királyát szintúgy TARGITAOSNAK hívták. Hagyomány szerint i. e. 1512. táján uralkodott.

Iranista nyelvészeink szerint e név jelentése *tiyra-tava* (nyíl-erő) stb.

TOMYRIS (Τόμυρις; I. 205.) – TÖMÖR – SPARGAPISES szülőanyja. A szakák (ázsiai szkíták) csoportjába tartozó jászik királynője volt az i. e. 6. században. Ő győzte le KURUST, a perzsák királyát és seregét. *Tömör* szavunk egykor *vas* jelentésben is használatos volt, pl. Dömörkapu.

Iranistáink szerint e név megfejtése **tauma-van* (erőtéljes).

Ráadásént néhány görögös földrajzi név magyarra átültetett változatát soroljuk fel. Az esküdték kelet-európai birtokain kanyargó jelentősebb folyók nevét, HERODOTOS *Historiai* című munkája nyomán (HERODOTOS in GERÉB, 1893). SCHMITT (2018) szerint e neveket nem lehet iráni nyelvekből „pontosan” értelmezni.

E helyen, a folyóneveket is beleértve, az ismert szkíta kifejezések nagyjából harmadát vetettük össze anyanyelvünk szavaival.

Borysthenes (Βορυσθένης; iv. 53.) – Boristen (Dnyeper).
 Hypakyris (Ύπακυρις; iv. 55.) – Kupakörös (Ingulec).
 Hypanis (Ύπανις; iv. 52.) – Kupány (Déli-Bug).
 Hyrgis (Ύργις; iv. 57.) – Körös (Donyec).
 Lykos (Λύκος; iv. 123.) – Lég (Urál folyó).
 Oaros (Ὀαρος; iv. 123.) – Ár (Volga).
 Porata (Πόρατα; iv. 48.) – Boratya (Prut).
 Syrgis (Σύργις; iv. 123.) – Körös (Donyec). A *Hyrgis* név eltérően lebetűzött, elrontott változata.

Tanais (Τάναις; iv. 57.) – Dana (Don). *Dana* szavunk jelentése *dal, ének, dalamos zaj* stb. DANA alkalmasint az esküdtek egyik istensége, a folyóvizek szülő-anyja volt. Nevét, emlékét számos európai folyó megnevezése őrzi, pl. Daugava, Dnyeper, Dnyeszter, Don, Donyec, Duna, Dunajec, Dvina. Alkalmasint *Dana avi*, avagy mai szóhasználattal *Dana őszanyácska* névvel is illették. Erre utal több folyóvíz ókori elnevezése: pl. Danaper (Dnyeper), Danubius, Danuvius (Duna), és ma is élő nevek: Daugava, Donau, Dunav, Dvina.

Tyres (Τύρης; iv. 51.) – Túr (Dnyeszter). *Túr* szavunk egyik jelentése *hab*.

Okos Kata nyelviskolája

Jelenlegi helyzetben sokat számítana, ha nyelvészeink elfogadnák, miszerint a finnugor nyelvrokonság eszméje csupán feltételezés, és nem tarthat igényt kizárólagosságra. S mivel a finnugornak nevezett nyelvek közös eredete nem bizonyított, üdvösebb lenne finnugor nyelvhasználatáról beszélni.

Mivel azonban a valóság nem hajlandó igazodni hunfalvystáink igényeihez, a fordulatra alighanem még jó ideig várunk kell. Jeleseink leleményes megoldásokkal biztosítják ezután is, hogy a magyar nyelv legyen – mondjuk – szkíta is, meg hun is, mégis finnugor eredetű maradjon. *Jöjjön is, meg ne is, legyen felöltözve, meg ne is, hozzon is ajándékot, meg ne is...* Ezen egymásnak ellentmondó, teljesíthetetlennek tűnő feltételeknek nem csak a mesebeli OKOS KATA tud mindenben megfelelni. Meglehet, legalább egy évszázadnak kell még eltelnie, míg szellemi világunkban, legyőzve a hunfalvysták dacos ellenállását, gyökeret ver a gondolat, hogy anyanyelvünk az, aminek látszik: alkalmasint a szkíta (esküdt) népek nyelvének ma beszélt változata; Eurázsia nyelveihez sok-sok szállal kapcsolódó rokontalan ősmaradvány, szigetnyelv.

Források

- Абаев, В. И. (1949): *Осетинский язык и фольклор*. I. Москва, Ленинград.
- ANONYMUS in SZABÓ, K. (1860): *Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről*. Pest.
- ARONSON, E. T. C. (2009): *Történetek hibák (de nem én tehetek róluk)*. Az önigazolás lélektana. Budapest.
- БАКАЙ, К. (2005): *Őstörténetünk régészeti forrásai*. III. Budapest.
- BENDEFY, L. (1941): *Kummagyaria*. A kaukázusi magyarság története. Budapest.
- BENDEFY, L. (1942): *A magyarság kaukázusi őshazája*. Gyeretyán országa. Budapest.
- Бухарин, М. Д. (2013): Колаксай и его братья (античная традиция о происхождении царской власти у скифов). *Аргументы* 8: 20–80.
- CAMPBELL, L. (2008): The Beginning of Comparative Linguistics. Pp. 81–104. In ARONOFF, M. and RESS-MILLER, J. (eds): *The Handbook of Linguistics*. Oxford.
- CUNO, J. G. (1871): *Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde*. Erster Teil. Die Skythen. Berlin.
- DIODOROS SIKELIOTES in OLDFATHER, CH. H. (1967): *The Library of History*. II. Books II (continued) 35–IV, 58. With an English translation. London, Cambridge, Massachusetts.
- DIODEGENES LAERTIOS in HUEBNERUS, H. G. (1828): *Diogenis Laertii de vitis, dogmatis et apophthegmatis clarorum philosophorum*. Libri decem. Volumen primum. Lipsiae.
- FODOR, I. (2004): *Az uráli népek őshazája és őstörténete*. Budapest.
- FODOR, I. (2009): *Őstörténet és honfoglalás*. In ROMSICS, I. (főszerk.): *Magyarország története*. [Budapest.]
- FODOR, I. (2010): Történelmünk kezdetei. *Vasi Szemle* 64 (1): 3–30.
- GIMBUTAS, M. (1961): “Timber-graves” in Southern Russia. *Expedition Magazine* 3: 14–22.
- GIMBUTAS, M. (1979): The three waves of the Kurgan people into Old Europe, 4500–2500 b.c. *Archives suisses d’anthropologie générale, Genève* 43 (2): 113–137.
- HARMATTA, J. (1990): Herodotus, historian of the Cimmerians and the Scythians. Pp. 123–126. In *Hérodote et les peuples non grecs*. Vandœuvres-Genève, 22–26 août 1988. *Entretiens sur l’Antiquité classique de la Fondation Hardt no 35*. Genève.

- HERODOTOS in GERÉB, J. (1893): Herodotos történeti könyvei. Görögül és magyarul. Második kötet. IV–VI. könyv. *Görög és latin remekírók*. Budapest.
- HILL, J. E. (transl.) (2004): *The Peoples of the West from the Weilue* 魏略 by Yu Huan 魚豢. A Third Century Chinese Account Composed between 239 and 265 CE Quoted in zhuan 30 of the Sanguozhi Published in 429 CE. Draft English translation. [Cooktown.]
- HONTI, L. (2001): Hol és milyen uráli/finnugor „ősnyelvet” beszéltek távoli eleink? (Hipotézisek és téveszmék az uráli nyelvtudományban.) *Magyar Nyelvjárások* 39: 13–32.
- HONTI, L. (2004): Mítoszok a magyar nyelv eredete körül. *Nyelvtudományi Közlemények* 101: 137–151.
- HONTI, L. (2006): Anyanyelvünk őstörténete – nemzeti tudatunk. *Folia Uralica Debreceniensia* 13: 167–175.
- HONTI, L. (főszerk.) (2010): *A nyelvrokonságról*. Az török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság. Budapest.
- HORVÁTH, CS.-B. (2019a): Reconsidering the geographic origins based on the synthesis of archaeological and linguistic evidence and the newest results in genetics – A Finno-Scythian hypothesis. *Asia Pacific Journal of Advanced Business and Social Sciences* 5 (2): 41–70.
- HORVÁTH, CS.-B. (2019b): Finnugor és szkíta eredet – egy és ugyanaz? *International Relations Quarterly* 10 (3–4): 1–9.
- KERESZTES, L. és CSÜCS, S. (2006): A magyar nyelv eredete. *Folia Uralica Debreceniensia* 13: 139–148.
- KÉZAI, S. in SZABÓ, K. (1862): *Kézai Simon mester Magyar krónikája*. Pest.
- KLIMA, L. (1991): A magyar szókészlet finnugor elemei és az őstörténet. Pp. 362–368. In HAJDÚ, M. és KISS, J. (szerk.): *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. Budapest.
- KLIMA, L. (2001): Őshazáink, vándorlásaink. Pp. 27–34. In CSEPREGI, M. (szerk.): *Finnugor kalauz*. Budapest.
- KLIMA, L. (2018): Magyar őstörténet – honnan hová? *tudomany.hu*.
- KLIMA, L. (2020): Freud, a finnugorok és még valami más. *Élet és irodalom*. Publicisztika, LXIV. évfolyam, 41. szám, 2020. október 9.
- KMOSKÓ, M. (2007): Mohamedán írók a steppe népeiről. Földrajzi irodalom. In ZIMONYI, I. (szerk.): *Magyar Őstörténeti Könyvtár*. 23. Budapest
- KODOLÁNYI, J., ifj. (szerk.) (1973): A finnugor őshaza nyomában. In ORTUTAY, GY. (szerk.): *A magyar néprajz klasszikusai*. Budapest.

- KONSTANTINOS PORPHYROGENNETOS in MORAVCSIK, Gy. and JENKINS, R. J. H. (1967): Constantine Porphyrogenitus. De Administrando Imperio. *Corpus fontium historiate Byzantinae*. Vol. I. Washington.
- KORYAKOVA, L. and EPIMAKHOV, A. V. (2007): The Urals and Western Siberia in the Bronze and Iron Ages. In YOFFEE, N. (ed.): *Cambridge World Archaeology*. New York.
- KRISTÓF, Z. (2011): Honalapító őseink genetikai öröksége. *Kapu* 24 (11–12): 38–40.
- KRISTÓF, Z. (2012): Rokonaink az ázsiai szkíták. *Kapu* 25 (1): 35–37.
- LASCH, CH. (1984): *Az önimádat társadalma*. Budapest.
- LEMAITRE, B. (2015): *An Essay on Science and Narcissism*. How do high-ego personalities drive research in life sciences? [Without a place of publication.]
- LUKIANOS in HARMON, A. M. (1962): *Lucian*. In eight volumes. v. London.
- MÜLLENHOFF, K. (1866): Untersuchung über die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten. *Monatsberichte der königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1866*: 549–576.
- NEPARÁCZKI, E. (2017): *A honfoglalók genetikai származásának és rokonsági viszonyainak vizsgálata archeogenetikai módszerekkel*. Ph.D. értekezés. Biológia Doktori Iskola. Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar. Genetikai Tanszék. [Szeged.]
- NEPARÁCZKI, E., MARÓTI, Z., KALMÁR, T., KOCSY, K., MAÁR, K., BIHARI, P., NAGY, I., FÓTHI, E., PAP, I., KUSTÁR, Á., PÁLFI, Gy., RASKÓ, I., ZINK, A. and TÖRÖK, T. (2018): Mitogenomic data indicate admixture components of Central-Inner Asian and Srubnaya origin in the conquering Hungarians. *PLoS ONE* 13 (10): e0205920.
- NEUMANN, K. (1855): *Die Hellenen im Skythenlande*. Ein Beitrag zur alten Geographie und Handelsgeschichte. Erster Band. Berlin.
- OLENDER, M. (1994): Europe, or How To Escape Babel. *History and Theory* 33 (4): 5–25.
- RÉDEI, K. (1998): *Őstörténetünk kérdései*. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája. Budapest.
- Рябчиков, С. В. (2000): *Тмутараканские граффити*. Краснодар.
- ROMSICS, I. (2014): A magyarok őstörténetéről. Bizonyosságok, hipotézisek, hiedelmek. *Magyar Tudomány* 2014. május: 514–561.

- RÓNA-TAS, A. (1991): Nyelvtörténet és őstörténet. Pp. 65–71. In KINCSES NAGY, É. (szerk.): Őstörténet és nemzettudat 1919–1931. *Magyar Őstörténeti Könyvtár* 1. Szeged.
- SCHMITT, R. (Hrsg.) (1989): *Compendium Linguarum Iranicarum*. Wiesbaden.
- SCHMITT, R. (2003): Die skythischen Personennamen bei Herodot. *Annali dell'Università degli Studi di Napoli "L'Orientale"*. Sezione orientale 63: 1–31.
- SCHMITT, R. (2012): Protothyres. *Encyclopaedia Iranica*, online edition.
- SCHMITT, R. (2018): Scythian language. *Encyclopaedia Iranica*, online edition.
- SINOR, D. (1988): *The Uralic Languages*. Description, History and Foreign Influences. Leiden.
- SZEMERÉNYI, O. (1980): Four Old Iranian Ethnic Names: Scythian – Skudra – Sogdian – Saka. *Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 371: 5–47.
- SZILÁGYI, N. S. (1999): A szent mókusz, avagy a módszer buktatói. Pp. 345–365. In POZSGAI, P. (szerk.): *Tűzcsiholó*. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére. Táton, Budapest.
- TABULA PEUTINGERIANA (s. d.): *Paralocae Scythae*. Pars XIII. (Segmentorum XI, XII).
- TARI, A. (2013): *Ki a fontos: Én vagy Én?* Budapest.
- TÉLFY, J. (1863): *Magyarok őstörténete*. Görög források a scythák történetéhez. Pest.
- THÚRY, J. (1884a): Az ugor–magyar theoria. *Egyetemes philologiai közlöny* 8 (2): 131–158.
- THÚRY, J. (1884b): Az ugor–magyar theoria. (Folytatás.) *Egyetemes philologiai közlöny* 8 (3–4): 295–311.
- THÚRY, J. (1884c): Az ugor–magyar theoria. (Vége.) *Egyetemes philologiai közlöny* 8 (5): 416–440.
- THÚRY, J. (1898a): A székelyek eredete. *Erdélyi Múzeum* 26 (2): 65–87.
- THÚRY, J. (1898b): A székelyek eredete. (II. közlemény.) *Erdélyi Múzeum* 26 (3): 138–163.
- THÚRY, J. (1898c): A székelyek eredete. (III. közlemény.) *Erdélyi Múzeum* 26 (4): 195–216.
- THÚRY, J. (1898d): A székelyek eredete. (Befejező. közlemény.) *Erdélyi Múzeum* 26 (5): 241–247.
- VÁMBÉRY, Á. (1895): *A magyarság keletkezése és gyarapodása*. Budapest.

- VASMER, M. (1923): *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven*. 1. Die Iranier in Südrußland. Leipzig.
- ZEUSS, K. (1837): *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München.
- ZICHY, I. (1923): A magyarság őstörténete és műveltsége a honfoglalásig. In MELICH, J., GOMBOCZ, Z. és NÉMETH, Gy. (szerk.): *A magyar nyelvtudomány kézikönyve*. 1. 5. Budapest.
- ZICHY, I. (1939): Magyar őstörténet. Kincsestár. *A Magyar Szemle Társaság kis könyvtára*. 5. sz. Budapest.
- ZIMBARDO, PH. (2012): *A Lucifer-hatás*. Hogyan és miért válnak jó emberek gonosszá? Budapest.